

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сидоренко Н.О.,
*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

Сидоренко Н.О. Проблеми правового регулювання участі прокурора у цивільному процесі.

У статті досліджено актуальні проблеми правового регулювання участі прокурора у цивільному процесі, проаналізовано судову практику вітчизняних судів та Європейського суду з прав людини. Автор акцентує увагу на колізіях чинного законодавства України щодо правового регулювання участі прокурора у судовому процесі. У статті здійснено аналіз окремих рішень Європейського Суду з прав людини в контексті захисту прокурором інтересів осіб під час здійснення цивільного судочинства та необхідності дотримання принципу рівності учасників судового процесу та забезпечення справедливого розгляду та вирішення цивільних справ. У статті окрема увага приділяється проблемним аспектам забезпечення процесуального балансу рівності учасників справи відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України із врахуванням відсутності у них права заявити відвід прокурору, недостатнім рівнем знань у галузі права у порівнянні із прокурором та ширшим обсягом можливостей останнього в частині збирання та надання доказів до суду в цивільних справах, а також проблемним питанням виконання окремої ухвали суду у випадку неналежного здійснення прокурором професійних обов'язків або іншого порушення вимог законодавства. Автор наголошує на тому, що до законодавчо визначеного переліку осіб, інтереси яких може захищати прокурор у цивільному процесі, не включено повнолітніх дієздатних фізичних осіб, які можуть потребувати такого захисту, зокрема, через похилий вік чи інвалідність. Окрема увага звертається на неузгодженість положень Закону України «Про прокуратуру» та Цивільного процесуального кодексу України щодо вступу прокурора у справу, порушену за позовом іншої особи. Автор доходить висновку про доцільність уніфікації та гармонізації законодавства з врахуванням міжнародного досвіду правового регулювання, що сприятиме дотриманню таких принципів цивільного судочинства як рівність учасників судового процесу перед законом та судом, змагальності сторін, а також забезпеченню справедливого судового розгляду цивільних справ, учасником яких є прокурор.

Ключові слова: захист прокурором інтересів осіб та держави, органи та особи, яким законом надано право звертатися в інтересах інших осіб, рівність учасників судового процесу, змагальність сторін, справедливий судовий розгляд, уніфікація та гармонізація законодавства.

Sydorenko N.O. The problems of legal regulation of the prosecutor's participation in the civil process.

The article studies actual problems of legal regulation of prosecutor's participation in civil procedure, analyses court practice of national courts and European Court of Human Rights. The author points out at the collisions of current legislation of Ukraine regarding legal regulation of prosecutor's participation in court procedure. The article analyses special decisions of European Court of Human Rights in the context of prosecutor's protection of person's interests providing civil proceedings and necessity to follow the principle of equality of all participants in the trial and ensuring fair consideration and resolution of civil cases. In the article a special attention is paid to issues of ensuring of procedural balance of equality of all participants in the trial according to the provisions of Civil Procedure Code Of Ukraine taking into consideration that participants have no right to declare recusal of the prosecutor, insufficient level of knowledge in the sphere of law in comparison with prosecutor and extended amount of prosecutor's possibilities concerning collection and providing evidences to the court in civil cases, and issue of enforcement of separate court ruling in the case of improper performance of professional obligations or other violation of the law by prosecutor. The author emphasizes that legally defined list of persons, whose

interests can be protected in civil procedure by prosecutor doesn't contain adult capable persons who may require such defense due to old age or disability. The author studies conflicts between provisions of the Law of Ukraine on the Public Prosecutor's Office and Civil Procedure Code of Ukraine regarding intervention in a case, in which the proceedings have been initiated upon a claim of another person. The author comes to conclusion about expediency of legal universalization and harmonization, consideration of European lawmaking and court institute's recommendations and consequently amendments to current provisions of the Law of Ukraine on the Public Prosecutor's Office and Civil Procedure Code of Ukraine in order to facilitate enforcement of compliance with the principles of civil proceedings - equality of all participants in the trial under the law and before the court, adversarial character of the parties and supporting of fair consideration of civil cases with the participation of prosecutor.

Key words: protection the interests of persons and state by prosecutor, bodies and persons who by law have the right to apply to the court on behalf of others, equality of participants in the trial, adversarial character of the parties, fair court consideration, legal universalization and harmonization.

Постановка проблеми. Інститут участі прокурора у судовому процесі згідно із чинним законодавством є багатоаспектним, оскільки відповідний учасник судового процесу бере участь як у кримінальному провадженні, так і в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. Разом із тим, аналіз норм та положень чинного законодавства щодо участі прокурора дає підстави для висновку про існування суттєвих правових колізій та прогалін. Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо здійснення прокурором захисту інтересів осіб та держави у цивільному судочинстві свідчить про нагальну необхідність уніфікації відповідних положень чинного національного законодавства із врахуванням судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з метою дотримання принципів змагальності, рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом, а також створення законодавчого підґрунтя для виконання завдання цивільного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

Стан опрацювання. Дослідження проблем участі органів та осіб, яким законом надано право захищати інтереси інших осіб у цивільному процесі України, в тому числі процесуального статусу прокурора, форм та підстав участі прокурора у цивільному судочинстві, здійснювалося різними науковцями, серед яких С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, В.А. Кройтор, К.А. Гузе, К.В. Гусаров, Д.Д. Лупеник, В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, Ю.Д. Притика, Г.О. Світлична, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, Ю.С. Шемшученко, Н.В. Волкова, О.В. Нестерцова-Собакарь, І.П. Тимошевська. Водночас відсутність єдиного підходу серед науковців щодо правового статусу прокурора як учасника справи у цивільному процесі зумовлює актуальність указаної тематики. Необхідність аналізу, узагальнення та розроблення рекомендацій для усунення колізій у законодавстві зумовлює інтерес до цього напрямку дослідження та вироблення нових концептів у цій площині.

Метою статті є дослідження колізій правових норм у законодавстві України, що регулюють суспільні відносини, які виникають під час участі прокурора з метою захисту інтересів держави та особи у цивільному процесі, розроблення рекомендацій для удосконалення інституту участі прокурора у цивільному процесі.

Виклад основного матеріалу. Підстави участі прокурора у цивільному процесі визначаються, зокрема, нормами Конституції України, Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про прокуратуру», Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України). Проте потрібно звернути увагу на наявність правової колізії між нормами Конституції України, що визначають напрямки діяльності прокурора, та нормами Закону України «Про прокуратуру».

Так, відповідно до ст. 131-1 Конституції України: «В Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом» [1].

На противагу положенням Основного Закону, у статті 2 «Функції прокуратури» Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про прокуратуру» закріплено перелік таких функцій, як «1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у

кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» [2].

Згідно із ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України [2].

У ч. 1 ст. 56 ЦПК України передбачено, що у випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах [3].

Таким чином, із вищенаведеного випливає, що Конституція України не передбачає здійснення прокурором представництва інтересів громадян у суді, на противагу Закону України «Про прокуратуру», що вказує на існування суттєвої прогалини у чинному законодавстві, оскільки Основний Закон має найвищу юридичну силу, а норми законів не можуть суперечити нормам, закріпленим у Конституції України.

Разом із тим, у ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [2]. Тобто метою функціонування системи прокуратури є захист прав, свобод і законних інтересів, зокрема особи.

У свою чергу у ч. 1 ст. 2 ЦПК України встановлено, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [3].

Аналіз цих норм дає підстави стверджувати, що визначальною метою діяльності системи прокуратури є, першочергово, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, а це в свою чергу дозволяє дійти висновку про необхідність реалізації вказаної мети під час здійснення прокурором покладених на нього функцій, незважаючи на те, що здійснення функцій представництва інтересів громадянина в суді прямо не закріплено в Конституції України.

Якщо дослідити поняття «інтерес держави» через призму аналізу рішення Конституційного Суду України №3-рп/99 від 8 квітня 1999 року (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді), то можна зробити висновок, що звернення прокурора із метою захисту інтересів осіб у суді може охоплюватися поняттям «інтерес держави».

Аналогічної позиції дотримується С.С. Бичкова, на думку якої, «із врахуванням того, що «інтереси держави» є оціночним поняттям, яке потенційно може охопити будь-які випадки порушень прав, свобод та законних інтересів особи, невизначеного кола осіб, а також прав юридичних осіб, а не тільки державних чи суспільних інтересів, прокурор у кожному конкретному випадку має самостійно визначити з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, у чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує у позовній заяві необхідність їхнього захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах» [9, с. 272-273].

У цій площині К.А. Гузе зауважує, що «При цьому діяльність прокурора в суді повинна бути підпорядкована процесуальним принципам диспозитивності й змагальності, що зумовлює неможливість його втручання в приватноправові відносини суб'єктів правової діяльності. Ось чому представництво прокурором суб'єктивних прав, свобод та інтересів громадянина – це скоріш виняток із загального правила, яке можливо лише у передбачених законом випадках. Водночас конститутивна функція прокуратури в цивільному процесі, а також адміністративному й господарському має бути спрямована на захист саме державного та суспільного інтересів, які є складовими публічного інтересу» [8, с. 106].

На нашу думку, правова колізія між нормами Конституції України та ЗУ «Про прокуратуру» щодо захисту інтересів осіб у цивільному судочинстві виникла після здійснення певних кроків на шляху до оптимізації національного законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів, слідування рекомендаціям правових інституцій Європейського Союзу та судовій практиці ЄСПЛ. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII було змінено відповідні норми Основного Закону та суттєво звужено функції та повноваження прокуратури.

Так, у Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи від 27.05.2003 № 1604(2003) «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» передбачено

важливість забезпечити, щоб повноваження і функції прокурорів обмежувалися сферою переслідування осіб, винних у скоєнні кримінальних правопорушень, і вирішення загальних завдань щодо захисту інтересів держави через систему відправлення кримінального правосуддя, а для виконання будь-яких інших функцій були засновані окремі, належним чином розміщені і ефективні органи [4].

Консультативна Рада європейських прокурорів (КРЕП), створена Комітетом міністрів Ради Європи, у висновку № 3 (2008) «Про роль прокуратури за межами сфери кримінального права» сформувала принципи, дотримання яких є необхідною умовою діяльності прокурорських служб Держав-учасниць поза межами сфери кримінального судочинства, серед яких, зокрема, «у зв'язку з завданнями та повноваженнями прокурорів за межами сфери кримінального права та правозахисною роллю судів має дотримуватися принцип розподілу влад», «повноваження прокурорів мають якомога точніше регулюватися законом»; «діючи за межами сфери кримінального права, прокурори мають користуватися тими ж правами й обов'язками, що й будь-яка інша сторона, і не повинні мати привілейоване становище у ході судових проваджень (рівність сторін)»; «має бути гарантоване право осіб або інститутів, зацікавлених у цивільних справах, оскаржувати дії або бездіяльність прокурорів» [4].

Таким чином, метою функціонування прокуратури в більшості європейських держав є захист інтересів держави та суспільства, головним чином, шляхом переслідування та покарання осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, у той час, як виконання функцій захисту інтересів особи та держави у цивільному судочинстві, покладається на інші уповноважені органи та інститути.

Зокрема, прокурор не є учасником цивільного процесу у державах загального права. У державах римської правової системи роль прокурора у цивільному процесі різниться. У деяких країнах його участь допускається у виключних випадках. Так, в Іспанії прокурор може залучатися до участі у судовій процесі, що ініціюються організаціями для захисту прав споживачів, якщо цього вимагає соціальний інтерес. Суд за власної ініціативи сповіщає про таку справу до прокуратури (ст. 16 Закону Іспанії «Про цивільний процес»). В Італії генеральний прокурор може звернутися до касаційного суду «в інтересах закону» як тільки він дізнається про те, що було прийнято незаконне рішення, а сторони не звернулися до суду самостійно. У цьому випадку прокурор може вимагати, щоб суд виніс рішення, яким буде встановлено принцип права, який у подальшому буде використовуватися судами [5, с. 43-44].

Позиція ЄСПЛ знову таки зводиться до необхідності мінімізувати роль прокурора в цивільному судочинстві, зважаючи на те, що участь прокурора призводить до порушення принципу рівності сторін, та відповідно порушення ч. 1 ст. 6 «Право на справедливий суд» Європейської конвенції з прав людини. Окрім цього, у практиці ЄСПЛ прослідковується відстоювання точки зору щодо необхідності чіткого врегулювання нормами законодавства підстав участі прокурора у судовому процесі.

Зокрема, у п. 35 рішення у справі «Менчинська проти Росії» вказано, що «Підтримка прокуратурою однієї зі сторін, безумовно, може бути виправданою за належних обставин, наприклад, для захисту прав вразливих груп – дітей, інвалідів тощо, які вважаються нездатними захищати свої інтереси самостійно, або коли захисту потребують державні інтереси (рішення від 15 січня 2009 року у справі *Menchinskaya v. Russia*, заява № 42454/02, § 35)» [4].

При цьому, «сам по собі той факт, що дії прокурорів спрямовані на охорону державних інтересів, не можна тлумачити як надання їм правового статусу незалежних та неупереджених учасників процесу (див. судові рішення, винесене у справі «ТОВ «Злінсат» проти Болгарії (рішення від 15 червня 2006 року у справі *Zlinsat, spol. s r.o., v. Bulgaria*, заява № 57785/00, § 78) [6].

Аналіз норм ЦПК України дозволяє дійти висновку про обґрунтованість висновків ЄСПЛ в частині запобігання порушення процесуального балансу під час розгляду справ за участю прокурора та у цій площині принципу рівності учасників судового процесу перед судом та законом та справедливого розгляду і вирішення цивільних справ.

Як зауважує І.В. Білоусов, із думкою якого ми погоджуємося, «органи та особи, яким законом надано право захищати інтереси інших осіб, належать до осіб, які беруть участь у справі та мають юридичну заінтересованість. Характер їхньої заінтересованості не особистий, а, як правило, службовий, посадовий, отже, вони не мають матеріально-правової заінтересованості» [7, с. 68]. На думку К.А. Гузе, первинним об'єктом захисту прокурора в суді (при зверненні з позовом, вступі у розпочату справу) виступають саме інтереси держави [8, с. 116]. С.С. Бичкова слушно зазначає, що «заінтересованість цих органів та осіб має державно-правовий, суспільний або соціальний характер і впливає із обов'язків, визначених їх компетенцією або покладеними на них функціональними повноваженнями» [9, с. 267].

Разом із тим, враховуючи службовий характер заінтересованості прокурора у цивільному процесі, норми ЦПК України не передбачають право учасників справи заявляти відвід прокурору як службовій особі, у тому разі, наприклад, якщо така особа є упередженою, заангажованою і необ'єктивною або в інших встановлених законом випадках. Так, відповідно до ч. 2 ст. 39 ЦПК України «з підстав, зазначених у статтях 36, 37 і 38 цього Кодексу, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід учасниками справи» [3]. Як бачимо, у цьому переліку прокурор не зазначений. На нашу думку, відсутність в ЦПК України норм, які б закріплювали право учасника справи заявляти відвід прокурору є суттєвим недоліком процесуального закону, що потребує вирішення.

Варто зауважити, що відповідно до положень статей 18–20 ЦПК України 1963 року особи, які беруть участь у справі, були наділені правом заявити відвід прокурору у випадку його заінтересованості в результаті справи, якщо він є родичем сторін або інших осіб, які беруть участь у справі, якщо він перебуває в особливих стосунках із особами, які беруть участь у справі, у випадку встановлення інших обставин, що викликають сумнів у його безсторонності [14]. Аналогічні положення щодо права осіб, які беруть участь у справі, та підстави відводу прокурора у цивільному судочинстві встановлені статтями 18–19 Цивільного процесуального кодексу РФ [15].

За загальним правилом на учасників справи покладається обов'язок доказування і подання доказів (ч. 3 ст. 12 ЦПК України; ч. 5 ст. 81 ЦПК України; п. 2 ч. 2 ст. 43 ЦПК України; п. 4 ч. 2 ст. 43 ЦПК України), окрім встановлених законом винятків, що надають право суду збирати докази (ч. 2 ст. 13 ЦПК України; ч. 7 ст. 81 ЦПК України; ч. 2 ст. 294 ЦПК України) [3].

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 43 ЦПК України учасники справи зобов'язані подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази [3]. Згідно із ч. 1 ст. 57 ЦПК України органи та інші особи, які відповідно до статті 56 цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» право подання позовної заяви (заяви, подання) в порядку цивільного, адміністративного, господарського судочинства надається Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам, прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [2].

При цьому виникають деякі сумніви щодо забезпечення принципу змагальності сторін на такій стадії процесу доказування як зібрання доказів прокурором, який звертається до суду в інтересах інших осіб, з однієї сторони, та іншими учасниками справи, з іншої сторони, оскільки прокурор наділений владними повноваженнями та більш значним обсягом можливостей.

Так, у справі «Станкевич проти Польщі» (рішення від 06 квітня 2006 року у справі *Stankiewicz v. Poland*, заява № 46917/99, п. 68 – 69) Суд встановив, що співробітники органів прокуратури володіють спеціальними знаннями в галузі права, а також мають доступ до фінансових ресурсів (зокрема щодо сплати судового збору органи прокуратури отримали користь *ab initio*), і такі дві переваги, безумовно, є недоступними для більшості приватних осіб; подібний привілей може бути виправданий охороною правопорядку, але його «використання неприпустиме, якщо це призводить до нерівноправного становища сторони в цивільному судочинстві стосовно прокурора» [4].

Варто погодитися із висновком, який узагальнено ЄСПЛ у справі «Станкевич проти Польщі», щодо порушення принципу рівності сторін в окремих справах за участю прокурора, враховуючи те, що прокурор є фахівцем у галузі права, а отже, завідомо має перевагу перед «опонентом». Аналіз норм чинного законодавства, зокрема, положень ч. 1 ст. 42 СК України (звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним); ч. 1 ст. 165 СК України (звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав); ч. 2 ст. 170 СК України (звернення до суду з позовом про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав); ч. 1 ст. 240 СК України (звернення до суду з позовом про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним) [10], дає підстави стверджувати, що відповідачами у наведеній категорії справ можуть виступати малозабезпечені особи, які не мають фінансової змоги отримувати кваліфіковану правничу допомогу, що ставить їх у завідомо невігідне становище у судовому процесі порівняно із прокурором. Саме тому ЄСПЛ звертає увагу на необхідність судів дотримуватися балансу щодо процесуальних можливостей учасників справи.

Необхідно підкреслити, що, очевидно, із метою дотримання певного процесуального балансу законодавець все ж встановив окремі важелі впливу та засоби реагування судом на імовірні зловживання

прокурором процесуальними правами, недобросовісне виконання ним процесуальних обов'язків та інші порушення законодавства, проте застосування судом таких засобів є не імперативним обов'язком, а правом суду.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 262 ЦПК України суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором» [3].

У постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11 березня 2020 року у справі № 404/6619/17 роз'яснюється, що «Окрема ухвала суду є процесуальним засобом судового впливу на виявлені під час судового розгляду грубі порушення законності, а також причини та умови, що цьому сприяли. Правовими підставами постановлення окремої ухвали є виявлення під час розгляду справи порушень норм матеріального або процесуального права, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню таких порушень» [11].

Згідно з ч. 6 ст. 262 ЦПК України окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно [3]. Разом із тим, розгляд ухвали буде здійснюватися відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, до складу якого, згідно із ч. 1 ст. 74 Закону України «Про прокуратуру», зокрема, входять п'ять прокурорів, призначених всеукраїнською конференцією прокурорів [2], які є частиною тієї ж централізованої системи прокуратури, що може створювати підґрунтя для порушення засад неупередженості та об'єктивності під час розгляду окремої ухвали.

Підтвердженням указанного є непоодинокі приклади судової практики. Так, відповідно до окремої ухвали Центрального районного суду м. Сімферополя АРК у справі №122/9766/2023 від 13.06.2013 року, розглядаючи цивільну справу про відшкодування матеріальних збитків, заподіяних внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, суд встановив, що вимоги КПК України про направлення матеріалів органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення, прокуратурою проігноровані, внаслідок чого винний у ДТП до адміністративної відповідальності не притягнутий, а потерпілі майже три роки не могли отримати відшкодування матеріальних збитків з винної особи. Суд у справі ухвалив направити окрему ухвалу на адресу прокурора м. Сімферополя, прокурора АР Крим для виявлення причин недотримання працівниками прокуратури м. Сімферополя вимог кримінального процесуального закону [17].

У контексті дослідження окремих аспектів участі прокурора у цивільному процесі варто також зупинитися на положеннях статті 23 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 56 ЦПК України. Аналізуючи наведені норми, можна дійти висновку, що коло осіб, захист інтересів яких має право здійснювати прокурор у цивільному процесі, чітко визначене та не включає повнолітніх дієздатних фізичних осіб, незважаючи на те, що такого захисту можуть потребувати особи похилого віку чи, зокрема, ті, що мають проблеми зі здоров'ям.

Так, із аналізу ч. 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» випливає, що прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист [2].

Крім цього, передумовами здійснення прокурором захисту інтересів визначеної категорії фізичних осіб (неповнолітні, недієздатні чи обмежено дієздатні) є їх неспроможність самостійно захистити свої права чи порушені законні інтереси, а також бездіяльність або здійснення неналежного захисту законними представниками (батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники) або органами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси таких осіб.

Існування відповідних передумов у сукупності для участі у справі прокурора повинно бути обґрунтовано прокурором та підтверджено судом, що впливає із положень ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» [12]. Вбачається доцільним внести відповідні доповнення до ст. 56 ЦПК України щодо визначення кола осіб, які можуть потребувати захисту прокурором в цивільному судочинстві.

Крім того, варто наголосити на існуванні суперечностей між положеннями ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» та ст. 56 ЦПК України щодо моменту вступу прокурора у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи. Згідно із ч. 3 ст. 56 ЦПК України прокурор може вступити у справу, прова-

дження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті [3]. У п. 2 ч. 6 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» зазначається, що прокурор має право в порядку, передбаченому процесуальним законом вступати у справу, порушену за позовом (заявою, поданням) іншої особи, на будь-якому етапі судового провадження [2].

Вбачається обґрунтованим право прокурора вступати у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду її по суті, адже в протилежному випадку прокурор не може скористатися процесуальними правами, які встановлені для учасників справи на стадії підготовчого провадження. Вказане свідчить про необхідність узгодження положень Закону України «Про прокуратуру» та ЦПК України.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити про існування суттєвих прогалин у положеннях законодавства, що регулюють участь прокурора у цивільному судочинстві. Однією із найвагоміших прогалин є відсутність в Конституції України норми, що закріплює право прокурора представляти інтереси осіб у суді. Разом із тим, вказані положення містяться в Законі України «Про прокуратуру». ЦПК України не містить положень, які закріплюють право учасників справи заявити відвід прокурору у передбачених законом випадках, видається недосконалою з точки зору дотримання засад неупередженості та об'єктивності на стадії виконання окремої ухвали суду у разі недобросовісного здійснення прокурором професійних обов'язків. З огляду на це, чинне законодавство, яке регулює питання участі прокурора у цивільному процесі, потребує удосконалення та уніфікації із врахуванням судової практики Європейського суду з прав людини, в яких наголошується на необхідності реалізації такого принципу цивільного судочинства, як рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом, змагальності сторін, що є складовою права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції з прав людини і основоположних свобод.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.01.2022).
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 18.01.2022).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.01.2022).
4. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду законодавства, що визначає особливості правового статусу прокурора в господарському процесі. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00255> (дата звернення 18.01.2022).
5. Порівняльний цивільний процес : навчально-методичний посібник / Т.В. Заварза та ін. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 156 с. URL: <https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2018-09-28/Zavarza.pdf> (дата звернення: 29.01.2022).
6. Обзор судебной практики Европейского суда по правам человека: роль прокурора при рассмотрении дел, не относящихся к сфере уголовного права. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_prosecutor_RUS.pdf (дата звернення: 19.01.2022).
7. Цивільний процес: Навч. посіб. / А.В. Андрушко та ін.; за ред. Ю.В. Білоусова. Київ: Прецедент, 2006. 293 с.
8. Гузе К.А. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному судочинстві України: дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03. Харків, 2015. 234 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Guze/d_Guze.pdf (дата звернення 20.01.2022).
9. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія / за ред. Н. М. Гайдук. Київ : Атіка, 2011. 420 с.
10. Сімейний кодекс України: Закон від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.01.2022).
11. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11.03.2020 р. у справі №404/6619/17. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C012484?an=3> (дата звернення: 29.01.2022).

12. Сидоренко Н.О. Окремі аспекти захисту прокурором інтересів осіб у цивільному процесі у контексті реалізації права доступу до правосуддя. *Приватно-правові механізми захисту прав людини* : матеріали Міжкафедрального науково-теоретичного круглого столу, 10 грудня 2021 р. Київ: НАВС, 2021. С. 111–116.
13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 травня 2020 р. у справі № 912/2385/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90458902> (дата звернення: 29.01.2022).
14. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон УРСР від 18 липня 1963 р. №1500-06 / Верховна Рада УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06#Text>
15. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации : Закон от 14 ноября 2002 г. № 138-ФЗ / Государственная Дума РФ. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102078828&rdk=> (дата звернення 29.01.2022).
16. Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя АРК у справі №122/9766/2023 від 13.06.2013 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/31885912> (дата звернення 29.01.2022).